



Андрій Окара

НАВЕРНЕННЯ МАЛОРОСІВ: ДОКТРИНА “РУССКАГО МІРА” ЯК СТИМУЛ ДО ПОБУДОВИ НОВОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Словосполучення “Русский Мір” в останній рік стало вкрай популярним: про нього говорить Патріарх Кирил, пишуть навколополітичні та біляцерковні журналісти, однойменний російський урядовий фонд спонсорує культурні акції на підтримку російської мови в Україні та інших “колишніх республіках”. Проте ідеологи цієї концепції трохи плутаються у визначеннях.

Торгівці “русскостью”

Які країни повинні входити до цієї спільноти? На думку ідеологів “Русскаго Міра”, не підлягає сумніву належність до неї Росії, України та Білорусі. І задля якої мети розвивається ця ідентичність: для розвитку наднаціонального російського мовно-культурного простору? Для посилення впливу в суспільстві Російської православної церкви? Для створення нового геополітичного союзу? Для реінтеграції слов’янської частини колишнього СРСР? Але вже зараз призабулося, що в актуальний інформаційний простір його ввели московські політтехнологи-“методологи” Петро Щедровицький, Юхим Островський та уродженець Криму Сергій Градіровський. І мали вони на увазі передусім культурний простір функціонування російської літературної мови й аж ніяк не Святу Русь та її околиці. Сам концепт створювався ними за аналогією з “франкофонним світом”.

Головна слабкість цієї доктрини в тому, що вона, апелюючи до онтології та “справж-

ності”, насправді побудована на маніпуляції та подвійних стандартах, пов’язаних із мінливістю, нечіткістю й полісемантичністю поняття “русский”. На цій ниві з’явилося чимало торгівців “русскостью”.

Що таке “русскость”, хто такі “русские”? “Торгівці” пропонують, як мінімум, шість відповідей.

По-перше, це етнічне походження, як вважалося за радянської влади: “русский” – це великорос.

По-друге, етнічне походження в широкому розумінні, як вважалося до революції 1917 року: “русские” – це етнос, що складається з трьох субетносів – великоросів, малоросів та білоросів (концепція “большой русской нации”).

По-третє, культурна орієнтація: “русские” – це носії російської літературної мови та російської культури, незалежно від етнічного походження та віросповідання.

По-четверте, це історична спадщина – те, що має стосунок до історії Давньої Русі. Академік Дмитро Лихачов пропонував у російській літературній мові закріпити слово “русский” для позначення історичних реалій, аби розрізнити його з “русским”, яке позначає сучасні реалії. Проте ця ініціатива не здобула підтримки – з суто політичних міркувань.

По-п’яте, це громадянство – синонім “российскому” за часів Російської імперії або “радянському” за часів СРСР. На Заході всіх вихідців із Російської імперії та Радянського Союзу називали “русскими”.





Насамкінець як метафізична категорія, що співвідноситься із східним слов'янством та православ'ям, але не тотожна їм. Така "руськість" – це категорія не етнічна, а етична, політична, конфесійна, територіальна.

Тож часто прихильники цієї доктрини вдаються до маніпуляцій. Наприклад, коли треба, кажуть про "Русській Мір" як про простір співіснування східнослов'янських культур, мов та ідентичностей у всьому його розмаїтті. Але в іншій ситуації виявляється, що "Русській Мір" – це простір існування російської літературної мови, а "соотечественниками" визнають етнічних великоросів.

Концепція "Русского Міра" існує за законами російської політичної культури – на неї поширюються уявлення про моноцентризм влади. Тому, з погляду цієї доктрини, метафізична та політична істини зосереджені виключно в Росії, а благодать – виключно в російській мові та культурі.

Торованим шляхом

Доктрина "Русского Міра" наслідує ті самі концептуальні вади, що були ще в XIX столітті в концепції "Триединой Руси" або "триєдиного русского народа". Тоді теж проголошували, що "русский" – це східнослов'янський, себто великоруський, український (малоруський) та білоруський одночасно. У такій культурній матриці знаходилося місце і для творчості Котляревського, й для "малоруських повістей" Гоголя, й для опери "Запорожець за Дунаєм", і навіть для поезії Шевченка. Але згодом виявилось, що "русский язык", "русская культура", "русский народ" – це феномени великоруського життя, в якому не залишається місця ані для України, ані для Білорусі як для повноцінних і самодостатніх культурних та історичних суб'єктів (особливо помітним це стало за доби Александра III). З погляду доктрини "триєдиного русского народа", Україна та Білорусь – це провінції, а українці (малороси) та білоруси – не етноси, а субетноси. Ну а всіляку українську й білоруську ідентичність придумали, ясна річ, вороги Росії для її розчленування та знищення.

"Русській Мір" – це відтворення тієї самої доктрини, але в трохи політкоректніших категоріях – коли вже не назвеш Шевченка "народним поетом на кшталт Кольцова" й не заявиш, що слово "Україна" вигадали в берлінському Генштабі або у Ватикані.

Найбільш маргінальні ідеологи "Русского

Міра" відверто борються з "вирусом українства", найбільш толерантні заявляють про намагання збудувати спільний великорусько-українсько-білоруський культурний світ, у якому б усім було комфортно й затишно. Але конфліктність цього проекту та української (а також білоруської) ідентичності залишається. Є дуже чіткий індикатор наповнення цієї концепції: якщо "Русській Мір" є справді тим, що декларують, тоді носії концепту повинні були б боротися не лише за права російської культури та великоруського етносу, як є зараз, але й за українську та білоруську культури та етноси. Приміром, повинні виступати проти кримських українофобів, проти політики президента Лукашенка на остаточну маргіналізацію білоруської мови, повинні були б воювати з мером Москви Лужковим проти репресій щодо української бібліотеки в Москві, повинні відстоювати українські школи в Башкортостані, лобювати білоруське та українське телебачення на території Росії.

У ширшій перспективі

"Русській Мір" називають "доктриною Кремля", але це, швидше, доктрина Чистого провулка (там розташована садиба Патріарха Московського). З часу розпаду СРСР це чи не перша спроба побудувати хоч якусь осмислену доктрину для Росії та сусідів. Якщо Кремль не наважується запропонувати сусідам нічого симпатичнішого за ЄЄП, ЄвразЕС, ОДКБ, Союзу державу Росії та Білорусі, Митний союз або газотранспортний консорціум, то чому б це не зробити РПЦ? Патріарх Кирил себе відчуває новим Никонном, а чи не головний геополітичний проект патріарха Никона – об'єднання Гетьманщини та Московського царства. Саме під цей суто геополітичний проект об'єднання з Україною православна церква з центром у Москві почала змінювати служебники та обряд – за українськими й грецькими зразками, результатом чого став церковний розкол та маргіналізація старообрядців.

Звісно, в сучасному світі не можна жити без наднаціональної ідентичності, тому після смерті СРСР та розпаду двополюсної моделі світового геополітичного протистояння – за ідеологічною ознакою – тема зіткнення або взаємодії різних цивілізацій стала такою популярною. Але концепція східнохристиянської цивілізації, чи, як називав її візантолог Дмитро Оболенський, "візантійської співдружності націй", будується на гори-





зонтальних зв'язках між країнами – так свого часу будувався елліністичний світ на противагу централізованому римському. Для сучасної України побудова ідентичності на основі доктрини “Русского Міра” (або інших варіантів “Триединой Руси”) означає в недалекій перспективі геокультурний розкол на “малоросійські” та “галичанські” “губернії” з подальшою перспективою політичного розпаду й приєднання “малоросійських” регіонів до Росії.

Але є в неї і однозначно позитивна роль: вона не дає змаргіналізуватися різним іде-

ологам та будівничим української ідеї. В ситуації гострої конкуренції українська ідея вже не може залишатися вузьколобою, провінційною, мінімалістською, духовно обмеженою, зорієнтованою виключно на утилітарні прагматичні жадання комфорту й добробуту. Українство може зберегтися лише як ідентичність великого та амбіційного народу, як універсальний, привабливий, максималістичний проект, заснований на східнохристиянських цивілізаційних цінностях. Інакше – входження в “Русский Міръ” на правах малоросійської периферії.

